SAMLAREN

TIDSKRIFT

FÖR

SVENSK LITTERATURHISTORISK

FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 34

1953

UPPSALA 1954

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

UPPSALA 1954
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB
537306

Lars Wivallius och Gustaf Rosenhane.

Av Bertil Sundborg.

1.

I Svea hovrätts arkiv finns ett, så vitt jag vet, tidigare inte observerat brev från Lars Wivallius; brevet saknar inte intresse i och för sig och intresset ökas ytterligare genom namnet på adressaten, presidenten Gustaf Rosenhane, traditionens Skogekär Bergbo.

Brevet återfinns i Liber Supplicationum för 1651—1653, nr 15, pars 2, sid. 42; enligt påskrift är det »Inleff den 28 juli 652 aff Lars Wivallio». Brevet åtföljs av fyra bilagor: ett intyg av Per Brahe, hovrättens president; en skuldförbindelse undertecknad av Wivallius och änkan Malin Matsdotter; en skrivelse av Magnus Gabriel De la Gardie angående Wivallius auditörbefattning och slutligen ett tjänstgöringsbetyg för Wivallius utfärdat av hans regementschef Thure Ribbing. Brevet jämte bilagorna återges här.

Wälborne Herre Herr Giöstaf Rosenhane
högtährade Vice Praesident uthi den Höghlåflige Konungzlig:e Hoffrätt.

Dheress Nådhe dragher sigh nådhgunstlighen till Minnes, Huruledes näst för Jul UtWärckades een promotorialskrifft af den höghlåfligh konungzligh Hoffrätten till dåwahrande Öfwer Ståthållare, den Wälb:ne Herren Herr Herman Flämming om execution på den dom, som S: Larss Abrahamss Arfwingar emot Michil Abrahamson wunnitt. Och emedan Högb:da Konungzlighe Rätt pröfwade aff nödhen wara at iagh den execution skulle bijwista, ty behagade dem mitt Nampn och uthi samma skrifft at införa som syness af bijfogade Copia Sub Littera A. När nu mine wederparter (öfwer hwilka den executionen lärer wthgå) sådant förnummo, ginge de till, på det att de måtte skrämma mig wthur wägen(,) och practiserade emot migh en dom att iagh een sådan handskrifft skulle betahla som syness Sub Littera B. Iagh appellerade emot samma dom, men al den stund iagh icke så snart kunde ställa caution effter derass begäran nööt iagh det benficium juris icke till godha; dy Borgmästaren wille icke acceptera appellationen; Iagh siuknade och medh heela mitt Huss i samma weefwan och hafwer dragitz medh Siukdomen mäst alt sedhan; Satte lijkwäl caution wthi warande siukdom för min person, men niuter icke heller det til godha; Uthan siuk warder taghen widh hufwudet och uthi fängelsset infördt hwarest iagh nu öffwer otta dagar suttit hafwer(.) Oansedt den Kongligh:e Hofrättenss Wilja och Befallning är, at iagh skal executionen bijwista! Hwadan lätteligen slutass kan, att ingen aff hennes Creditorer migh må molestera, för än executionen är skedd, hwilken Execution iagh icke fängzlader kan hiälpa uthföra; Weet och wist att min Underrättelse föruthan ingen execution ske kan, som icke ländder Enckian och Creditorerna till förfång och skadha. Ty flyr till E:rs N:e iagh medh een ödhmiuk Bön och Begäran, att E:rs N:de wille nådigast sigh min Pärsohn låta wara befahlatt; och migh hoss E:rs N:es käre Brodher den Wälb:ne Herren Öfwer Ståthållaren, ett

gott ord förlähna att iagh må niuta den Kongligh:e Hoffrättenss Breff til godha och befrijass uthur min arrest, uthj hwilken iagh nu medh en hård Siukdom befängd, i några dagar til Sängz leghatt hafwer. Och är om mitt lif befruchtandess, der iagh här längre liggia skulle, ty iagh heela åhret Siuk waritt och fåå dagar på fötterna gångit förän iagh nu åter i fängelsset siuknade. Är och min siukdom eendels wållande at medh Execution icke är fortare gångitt; Men aldramäst ombytet medh Öfwerståthållarne. Särdeless och hafwer i medler tijdh Slossfåugden warit siuuk, hwilken executionen war betrodd och den höghlofligh kunglige Hoffrättenss Breff af Öfwerståthållaren Wälb:ne Herr Herman Fläming, i händer lefverat. Nådige Herre, iagh hafwer denne twistige Sak på stahn Uthij nije åhrss tijdh troligen bearbetat och drifwit, som och det höghlåfligh^e kunglige Hoffrättenss Breef medh migh wittnar och derföre migh om executions bijwistande betrodt. Nu sägher een regula juris: Nemini debit officium suum isse damnosum: Men hwadh iagh för denna sak nu någhra åhr bortåt lijdhit och ännu dagheligen lijdher, hemställer iagh Gudh och hwar redligh Man om at döma som weet medh migh derom witna; hafwer lijkwäl dermedh Uthärdat och än wijdare uthärda will så framt iagh handhafd warder och förswarat. Är ock til märkiandess Högwälb:nc Herre, att effter handskrifftens lydhelsse, så hafwer icke Wederparten att pretendera på någon betalning för än execution upå domen är skedd Förmyndarne oss Räkning giordt och wij Penningarna kunna affbetala så woro tidh nogh att sökia migh om Rästen.

Iagh är Gudh ske loff, ännu bofast och hafwer der til medh at fordra hoss Cronan på min tiänst medh Witnessbördh att ingen migh den förwägra kan som syness af bijfogade in originali, Men Siuukdomen hafwer migh hindratt och retarderat at iagh om promotion til wijdhare befremmielsse eij hafwer anholla kunnatt. Recommenderar migh uthi min nådige Herres märklige gunst, och hwadh iagh i en eller annor måtto förmedelst E:rs N:es ynnest til godho åtniuta kan, skal iagh medh troödmiuk tiänst tacksamligen wetta ihugkomma och berömma så länge iagh lefwer

E:rs N:es ödmiukste
Lars Wivallius

A. Wij Peer Brahe, etc hälse Edher H^r Öfuer Ståthållare, Wälborne her Herman Flämmingh vän- och wälwilleligen, Låtandes honom her hved förnimma, at Breeff wijserska hustru Malin Matzdotter hafuer hoos oss i ödmiukheet suppliceradt upå slagh och wijss som innelychta Copia af hennes Süpplication wijdare förmäler. Så aldenstund Creditorerna effter hennes framledne Man dett samma hafua giordt, och Wij förnimma, att denne Kongl. Hoffrättens dom stüdzar allenase på een tilbörlig Exsecütion. Ty wele wij henne med dom til herr Öfuer Ståthållaren hafua remitterat: med wänlig begäran, dett han låter göra den disposition, at domen kan tilbörligen effter dagh Executeras, och Wivallius den må bijwijsta; som om dessa saker noga besked hafua kan, såsom den huilken ifrån denne Processes begÿnnelse der medh brukader är; och såsom wij här til hafwe wåre godhe skääl, så förmoda wij att detta blifuer tilbörligen effectüerat. Befallandes i dett öfrige herren ÖfuerStåthållaren Güdh Alzmechtig wänligen och wälwilleligen. Aff Stokholm, den 8 Decembris. A°. 1651

Vidi
Samuel Schiller
S. I. Reg. Cens.

B. Wij undertecknade bekenne och med denna skrifft witterligit göre, att efter een richtig sluten Räckningh, blifua wij skyldige åt Ehrlig och Försichtig Hanss en Summa Enckelt Kopp.m:tt af Siu hundrade daler, der af kommer på Sal. Lars Abrahamsons arfwingar, effter hans egen handskrifft Daterad i Stockholm

den 28 Maij Tühündrade ottatijo fäm daler och 20 öra, det öfriga på mig Wivallio allena; Dock ökess Larss Abrahamssons Summa med interesse 63 dr och 6 öre. Och emedan iag effter Contract hafuer min deel uthj som alle Sal. Matz Tomessons Arffwingar hafuer at fordra af förmyndare, ty förobligere wij oss begge, så snart endelig dom i nästkommen Session i den höglоffl. Kung. Hoffrätten fallandes warder, och oss Penningerne uthlefwererade warda, at på Sr Hans Gawen så skal Sr Jöran Jullerpton eller hans trogne fullmechtig, som denne Skrift praesenterar, på hans wägnar mechtig warda, och uthan all genseyelse ofwanbem.te Summa richtigt bekomma. Men så frambt penningarna icke til den sidste Maij kunne ehrlagde warda, Så skola de med behörligit interesse stijga ifrån den sidste nästkommande Maij in til thes thet tå betalas och äre wij her i eente En för alla, och alla för en denna Summan angående. Thess til yttermeera wissonhafua wij begge denne skrifft med egna Nampn underskrifue verifierat och stadfästa låtet. Datum Stockholm den 1 Decembris 1647.

Lars Wivallius
egen handh

Malin Matzdotter
Sal. Larss Abrahanssons
Enckia

C. Giörss här med kändtt och witterligitt; at emedan wij för gott funnet, för sünnerlige Ährendens Expedition och förrättninger skull, det Hoffregements Aüditeuren, Ehrlig och Welachtad Lars Wivallius, til wår wijdare ordre, här hemma i Swerige förblifuer, och sedan sig uth til oss och Hoffregementet förfogar; dy skal han i medler tijdh lijwäl niuta och behålla sin Charge och dess deputerade gage och lhön, och sig aldeeles effter instructionen förhålla, uthi dragande kall och Embete, så här inne i rijket, som sedan han kommer uth til regementet. Och hafuer wij undt och effterlåtet honom til dagelig tienst, och nödigt skrifwande Erich Andersson, alldeles löös ifrån Capitein Johan Branhoffz Compagnie, at instruera, Justitien framdeles til tienst. Til wisso medh wår hand och Insegell certifierat, Stockholm 20 Junij. A. 1648.

Magnus Gabriel De la gardie
M piâ

D. H^nes^ Kongl. Maij^tz^ min allernådigste drottningz Underdånige Tienare och fordom Öfwerste Lieutenant under Hoffregementet, och det konungzl. Guardiet, män nu warande Landzhöfdingen öfuer Öster Norlanden, sampt Ståthållare på Uhlå Slått och Befästningh; Iag Thuro Ribbingh, till Grenssholm, Echam, Rafwenääs och Prosemois; Gör med denne min ypna skrifft, för allom som den händer förekomma, kändt och witterligit, at emedan Auditeuren under wälbem^te^ Regemente, och Kongl. Guardie, Ehrlige och Wälachtat Lars Wivallius, nu uthi mitt afreesande åt Norlanden, för alla förfallande Eventer och händelser skul, af mig itt wittnessbördh begärar, huruledes han i dee Sex åhr, som han regementz Staten tiänt, sigh förhålled: Så kan iag icke annat wittna, seija eller bekenna, än at han sitt ombetrodda kall uthi Justitia wäsendet, så förestå, och eliest uthi lefuerne och omgenge, sig så förhållet, som en ährlig Man ägnar och böör: Och för den skull meddeelar iag frijwilligen och gerna honom denna wittnessbördh, med respectiue Underdånig, ödmiuk, tienstlig, wänlig och wälwillig bön och begäran, til högre och nedrigare Ståndz Personer som denna min Wittnessbyrd (Auditeuren Wivallio) til någen fromma och wijdare promotion och befremjelse, uthj een eller annen ynskelig måtto, lända kunde, at dee honom til det bästa tänckia och befremia. Iag förskyllar och förtienar sådant om hwarjom och enom effter Ståndz geböhr igen i huad måtto iag kan och förmår. dhes til meera wisso med egen hand underskrifuit och wanliget Insegell bekräfftat. Datum Stokholm den 16 Septembris. A°. 1651.

Thuro Ribbingh
M Priâ

Det här citerade brevet har närmast intresse som ett bidrag till kännedomen om Wivallius tämligen okända Stockholmsår under 1650-talet. Enligt Schück tog Wivallius i januari 1651 avsked från sin tjänst som auditör varpå han reste till Wivalla för att emellertid redan i april samma år återvända till huvudstaden där han stannade till oktober 1657; återkomsten till Stockholm skulle ha föranletts av att han där fått en anställning som fordrade hans odelade närvaro, men vad det var för en plats hade Schück tyvärr inte lyckats finna och han förvånade sig över att det i änkans ansökan om begravningshjälp endast talades om mannens sexåriga tjänstgöring som auditör, inte om den senare befattningen. Men källorna rörande Wivallius andra uppehåll i Stockholm var, som Schück uttryckte det, »ovanligt njugga». Ivar Simonssons uppfattning om Wivallius senare år tycks vara en annan och han menar tydligen att Wivallius efter 1649 endast gjorde tillfälliga besök i staden: han »dyker väl även sedan någon gång upp i Stockholm, men där bör marken ha bränt under hans fötter». (Samlaren 1918.)

Brevet ger en delvis annan bild av Wivallius förhållande denna tid än man tidigare ägt, låt vara att det här endast är fråga om en episod. Men brevet ger rättighet till vissa slutsatser. Så har man inte intrycket att Wivallius vistelse i Stockholm kan karakteriseras som någon visit, inte heller är det som ämbetsman man återfinner honom utan i häkte. Av brevet att döma förefaller det åtminstone inte som om han vid den tidpunkt han skrev det skulle innehaft någon tjänst; man kan vara ganska övertygad om att han i så fall inte skulle försummat att åberopa sig på den, men nu talar han endast om att han genom den, enligt honom, olagliga häktningen hindrades från att bevaka sin klients intressen.

Brevet berör närmast en omständighet i samband med den eviga process som Wivallius i sin egenskap av sakförare för Malin Matzdotter förde mot Michil Abrahamsson, hennes förre förmyndare; det skulle, för att komma till sin rätt, behöva inplaceras i sitt sammanhang med de ytterligt komplicerade förhandlingarna i målet. Här kan endast nämnas att Lars Abrahamsson, Malins make, redan 1642 kommit överens med Wivallius att denne skulle åtaga sig hans process mot Michil; Lars Abrahamsson drunknade emellertid samma år och Wivallius hade för änkans räkning fortsatt striden. Handlingarna i målet hade undan för undan vuxit och Wivallius hade till slut lyckats att så krångla till det hela att domstolen med en suck erkände sin oförmåga att längre reda ut härvan. Enligt Schück skulle processen varit avslutad 1648; det är också möjligt att den i brevet berörda tvistigheten inte har med den tidigare processen att göra även om sambandet, enligt Wivallius framställning av saken, inte tycks vara helt brutet. Skrivelsen är f. ö. ett mästerstycke av advokatyr, och vid läsningen förstår man mer än väl domstolens suck vid de tidigare konfrontationerna med Wivallius. Mottagaren hade emellertid alla förutsättningar att uppskatta det: både Wivallius och Rosenhanes skrivelser kan ibland te sig som inte ovärdiga att figurera i en Racines eller Molières skildringar av la chicane. Tonen saknar inte självhävdelse och hans mod är trots allt inte brutet; på det hela taget är han sig inte alltför olik från yngre dagar, och frågan är om man inte något överdramatiserat skillnaden mellan den unge äventyraren som förvandlade sitt liv till dikt och den åldrande grälsjuke advokaten.

Av bilagorna till brevet är det väl egentligen endast Ribbings intyg som har intresse, det tycks tidigare endast varit känt genom ett omnämnande; Schück skriver att Wivallius 1658 inför häradsrätten i Örebro uppvisade några attester som utfärdats av krigskollegium och överstelöjtnant Thure Ribbing »hwilka betygade honom såsom een trogen cronones tienare uthi cronones tienst sigh förhållit hafwa».

Detta torde i huvudsak vara de faktiska uppgifter som står att hämta i Wivalliusskrivelsen. Men det finns också genom adressatens namn en möjlighet att sätta den i samband med Skogekär Bergbo-problemet, och den ger dessutom en ganska oemotståndlig invit att på nytt ta upp en fråga vars sammanhang med Wivalliusbrevet kanske inte genast förefaller så helt självklart.

2.

I Thet swenska språketz klagemål förekommer några verser som givit anledning till åtskilligt debatterande och som tolkats på olika sätt. Verserna i fråga lyder:

Jagh sörde, när migh sades,
at nordast i en wrå
i fängelset inlades
then som iagh hoppas på,
För thet han hade brutit,
iagh nästan quijder än
och hade gerna skuttit
i hans rum många män.
Nogh ledh iagh tå hans fängslas,
kanske thet war hans rätt,
ther öfwer doch mehr ängslas,
at han förgat migh slätt.
Som flugan quick och snäller
i sommars wärman går,
medh kölden modet fäller
och intet mehr förmår,
så fryser bort hans sinne
aff then owaane köld,
och wissnar bort hans minne
ther han så lågh fördöld.

Passusen ingår i ett större sammanhang där Svenska språket, diktarens språkrör, efter att ha klagat över hur illa det var ställt med litteraturen på svenskt språk, berättar om de förluster hon lidit. Frågan är vem som åsyftas i de ovan citerade verserna, Johan Messenius eller Lars Wivallius; någon tredje kan inte komma i fråga. Ernst Meyer (Gustaf Rosenhane, 1888) tog utan vidare för givet att det var Messenius; i samband med ett brev från Rosenhane till Arnold Messenius antecknar han att de båda männen tycks ha stått i ett vänskapligt förhållande till varandra och erinrar om »de vackra ord, skalden i Sv. Språkets Klagomål uttalar över Arnolds fader med anledning av dennes fångenskap». Schück gjorde gällande att det var Wivallius som åsyftades; mot Meyers åsikt anförde han följande skäl:

»Messenius hade sin betydelse egentligen såsom latinsk författare. På modersmålet skrev han blott komedier och rimkrönikor, och båda dessa diktarter odlade han även inom fängelsets murar, varför han ingalunda kan sägas hava 'slätt förgätit' diktkonsten. Wivallius tystnade däremot ganska snart. Bilden om flugan passar ock vida bättre på honom än på den lärde Messenius. Likaså synes det som om omkvädet i Wivallius mest bekanta visa föresvävat Rosenhane, då han skrev sitt 'Klagemål'.» (Schück: Lars Wivallius, 1893.)

Men detta skrevs innan man på allvar börjat betvivla att Gustaf Rosenhane var Klagemålets författare, och frågan om det var Messenius eller Wivallius som åsyftats var då ännu utan ovidkommande konsekvenser; i och med att Nordström 1917 i Samlaren publicerat sin uppseendeväckande hypotes om Schering Rosenhane som Klagemålets skald fick den en annan och vittgående betydelse. För sammanhanget torde det vara nödvändigt att ge en antydan om Nordströms bevisföring.

Nordström utgick i sin undersökning av Bergbo-dikterna från dateringen av Klagemålet. Dikten trycktes 1658 och man hade tidigare ansett att dess naturliga bakgrund var Christina-tidens och Carl Gustafs Sverige. Nordström ville emellertid göra gällande att dikten nära hörde ihop med stämningarna under stormaktstidens första dagar och kunde i dikten inte finna en enda hänsyftning på händelser eller förhållanden efter Gustaf II Adolf. Den i dikten omnämnde regerande konungen kunde enligt Nordström heller inte gärna avse någon annan än hjältekonungen. Då dikten innehåller en allusion på Pontanus danska historia från 1631 blev diktens författande tämligen noga fixerad till tiden strax före Gustaf Adolfs död. En självklar konsekvens av dateringen var att Gustaf Rosenhane var otänkbar som Klagemålets skald, han var vid den tiden endast tretton år; i hans ställe inplacerade Nordström Gustafs tio år äldre broder Schering, den bekante statsmannen. Men jag återvänder till mannen »nordast i en vrå».

Har dikten skrivits på 1650-talet kan det diskuteras om Skogekär Bergbo avsett Messenius eller Wivallius; har den däremot skrivits före den 6 november 1632 blir Wivallius tämligen otänkbar, det fanns vid den tidpunkten knappast någon möjlighet att tala om att han tystnat som diktare. För hypotesens hållbarhets skull var det alltså en nödvändighet att Messenius åsyftats, och Nordström fann också skäl som talade för detta; bl. a. åberopade han sig på att Klagemålets skald var en lärd man och att diktens syfte, förhärligandet av det svenska språket och Sveriges stolta förflutna, överensstämde med Messenius författarskap, men hade mycket litet att göra med visdiktaren Wivallius. Schück böjde sig för Nordströms åsikt, och Källquist fann i verserna ytterligare ett argument för dateringen till tiden före 1632. Messenius dog 1636 inte långt efter det att han äntligen släppts ut från Kajaneborg. Frigivandet berodde till inte ringa del på den betydelse regeringen och ledande kretsar tillmätte hans skrifter, och åren närmast efter hans död blev ju Messenius manuskript något av en riksangelägenhet. Det var följaktligen otänkbart att en så initierad författare som Skogekär Bergbo vid decenniets mitt skulle varit okunnig om att Messenius i fängelset fortsatt sitt författarskap, däremot var okunnigheten förklarlig om Klagemålet skrivits före 1632.

I sammanhanget har man också diskuterat den språkliga formen av Klagemålsverserna och vad man kan läsa ut av den. Nordström ville göra gällande att Messenius här omtalas som om han fortfarande levde medan Arne Lindström fann det lika uppenbart att han, då verserna skrevs, inte mer var i livet. Källquist ville för sin del helst inte dra några säkra slutsatser av versernas formulering, skaldens användning av tempusformer berättigade knappast till det. Vad »lågh» i sista versraden beträffade var det visserligen inte helt otänkbart att läsa »låg och fortfarande ligger», men det kunde också vara fråga om en ändring som Skogekär Bergbo

gjort i manuskriptet vid ett senare tillfälle, eventuellt i samband med publiceringen, för att i någon mån aktualisera dikten.

Jag skall här inte ingå på någon polemik mot de olika tolkningarna, men man undgår knappast att undra över varför inte Skogekär Bergbo, om man nu räknar med att han vidtagit ändringar i manuskriptet av 1631—1632, då också korrigerat andra inte längre aktuella eller vilseledande uppgifter och då bland annat den att Messenius tystnat under sin Kajaneborgstid; den av Källquist föreslagna ändringen till »lågh» från en ursprunglig presensform måste under alla förhållanden ha gjorts efter Messenius död och vid det laget kunde ju Skogekär Bergbo, enligt vad man gjort gällande, inte varit okunnig om Messenius författarverksamhet under fångenskapen.

Inför de svårigheter som möter om man håller fast vid att Messenius är den av Skogekär Bergbo åsyftade författaren förefaller det egendomligt att åsikten blivit så allmänt accepterad som tycks vara fallet; så vitt jag vet har det inte förekommit någon diskussion om riktigheten av den sedan Schück sanktionerade den.

Vi vet tyvärr ingenting om hur läsaren av 1658 uppfattade saken, men man kan, så gott det går, tänka sig in i hans situation. Han läser de fyra första raderna av det citerade partiet, tankarna går till Kajaneborg, kanske också till Messenius, men redan uttrycket »nordast i en wrå» borde, som det gjorde för Schück, ha lett dem till Wivallius. Det ingick i Skogekär Bergbos behagliga vanor att anspela i stället för att säga en sak direkt ut, men självfallet var det meningen att dessa antydningar för några åtminstone skulle vara fullt begripliga. Tillvägagångssättet är helt normalt i fransk litteratur, det är en artighet mot läsaren och ger honom igenkännandets glädje. I detta fall fyller anspelningen ungefär samma funktion som citaten i »Vid svenska akademiens femtiåra minneshögtid», fast de där försetts med respektive författarnamn. Den fortsatta läsningen kunde endast bekräfta gissningen om Wivallius. Man vågar förutsätta att den publik som Skogekär Bergbo vände sig till hade en tämligen klar bild av både Wivallius och Messenius författarverksamhet och livsöden; bägge tillhörde ju seklets mer omtalade gestalter. Sista radens »lågh» skulle säkert heller inte berett några bekymmer, och man frågar sig var det står något om att vederbörande var i livet eller inte; vad Svenska språket upplyser om är väl endast att denne som hon hoppats på förtvinat och tystnat som författare medan han låg i fängelset.

Man har som tidigare nämnts påpekat att Klagemålets skald var en lärd man och att det i diktens sammanhang låg närmast till hands att apostrofera Messenius. Men man undgår knappast misstanken att synpunkten dikterats av att Nordström i alltför hög grad identifierat sig med Skogekär Bergbo; denne var dock inte bara Klagemålets skald utan också Venerids och Visors, han bör, om någon i det dåtida Sverige, haft förutsättningar att inse Wivallius storhet som skald; den kritiska läggning och medvetna konstnärlighet som kännetecknar Skogekär Bergbo gör också att man lugnt kan förmoda att han visste att placera Messenius diktarförsök på rätt plats.[1]

---

[1] Ernst Meyer (Gustaf Rosenhane, Uppsala 1888) påpekar de överensstämmelser som finns mellan Skogekär Bergbos strofer i Fyratijo små wijsor och Wivallius, och man

Det förefaller som om Schücks ursprungliga argumentering i allt fortfarande skulle hålla, och antagandet att Skogekär Bergbo velat alludera på Wivallius har under alla förhållanden den ofrånkomliga fördelen att man besparas mödan att förklara och bortförklara texten, man kan läsa den sådan den är. Med detta skulle jag åter vara framme vid Wivalliusbrevet till Gustaf Rosenhane och dess eventuella användbarhet i Skogekär Bergbo-frågan. Men tyvärr blir resonemanget, som alltid när det gäller honom, snärjigt; man arbetar med idel obekanta och redan förutsättningen för det, att en av bröderna Rosenhane är identisk med Skogekär Bergbo, kan inte göras utan förbehåll. Man kan emellertid, under den givna förutsättningen, fråga sig om brevet på något sätt kan ge en antydan om vilken av bröderna som i sammanhanget ter sig mest sannolik.

Wivallius har ärende till Schering Rosenhane, inte till Gustaf, men vänder sig ändå till den senare för att be honom åtaga sig hans sak och hos brodern utverka hans frigivande. Wivallius vädjan tycks förutsätta att han ansett sig kunna räkna på adressatens välvilliga intresse, och det förefaller rimligt att, när det gäller Wivallius, anta att denna välvilja inte gärna kunde bero på något annat än hans skaldskap.

Det varma intresset för svenskt språk och svensk diktning som finns hos Klagemålets skald är omisskännligt, kanske det hos oss har sin enda motsvarighet hos Kellgren. Den tidigare utredningen skulle dessutom tala för att Skogekär Bergbo haft verklig förståelse för Wivallius diktning och medkänsla med hans öde. Hade Schering Rosenhane nu haft den inställning till Wivallius som Klagemålet vittnar om eller, bortsett från detta, dennes lidelse för svensk dikt kan Wivallius knappast varit helt okunnig om saken, och det borde legat närmast till hands för honom att i sitt trångmål vända sig direkt till Schering. I stället skriver han till Gustaf och räknar tydligen på att denne skall verka för hans sak. Blir inte hans vädjan helt förklarlig om han hos Gustaf Rosenhane kunde räkna på ett motsvarande intresse som hos Klagemålets författare eller, med andra ord, om Gustaf Rosenhane var samme Skogekär Bergbo som några år senare utgav Klagemålet? Man kan invända att brevet knappast vittnar om någon större förtrolighet, men tidskonventionen och den aktuella situation brevskrivaren befann sig i gentemot adressaten uteslöt också varje möjlighet av en sådan.

Argumentet kan förefalla obetydligt, men obetydligare har använts för att stödja hypotesen om Schering Rosenhanes identitet med Skogekär Bergbo.

Antar man nu att Gustaf Rosenhane verkligen skrivit Klagemålet skulle Wivallius vädjan i sin tur kanske i någon mån kunna öka sannolikheten av att det var han och inte Messenius som apostroferats i de berörda verserna. Tanken att Klagemålets skald velat bringa den åldrande Wivallius

---

skulle också kunna påvisa åtskilliga tämligen slående överensstämmelser i formuleringar och uttryck mellan de båda skalderna; det förefaller sannolikt att man genom en metodisk jämförelse mellan dem skulle kunna visa att Skogekär Bergbo i någon mån varit influerad av Wivallius. Man kunde sedan i sammanhanget dröja vid det generösa drag som finns i Skogekär Bergbos natur: han tvekar inte att erkänna sina tacksamhetsskulder; så har han ju i en sonett hyllat Petrarca och i företalet till Venerid nämner han denne och Ronsard. Vad skulle vara naturligare än att han här hyllat Wivallius? Utredningen skulle emellertid kräva ett utrymme som betydligt överstiger det för denna notis tillmätta.

en sen hyllning är onekligen i och för sig lockande; man kan också lugnt säga att det inte skulle varit olikt Gustaf Rosenhane att på detta sätt ha kommit ihåg den ur borgerlig synpunkt inte helt oförvitlige mannen. En vändning i Klagemålets hyllning erinrar också slående om Gustaf Rosenhane, nämligen när det på tal om domen över fången »nordast i en vrå» heter: »kanske det var hans rätt». Orden skapar en paus i dikten och lämnar plats för den outtalade tvekan Skogekär Bergbo tydligen känt i fråga om det berättigade i domen. Tanken på den mänskliga rättvisan och dess ofullkomlighet sysselsatte Gustaf Rosenhane åtskilligt: när han under det stora trolldomsraseriets tid satt som ordförande i kommissionen över Västernorrlandens trolldomsväsen gav han flera gånger uttryck för sin skepsis mot den och i »Förklaring öfwer then 103. K. Davidz Psalm», tryckt 1680 men, enligt titelbladet, skriven 1666 heter det: »Men Gudh förbarmar sigh öfwer oss för wår barnslighet skuld wi stadge/ döma/ byggia/ föra Krijg i fåkunnighet/ hålla thet för wijst och rätt/ och Gudh seer ther uppå så som en Fader leer åth sina Barn när the hafwa Barnleek för händer. Kan intet wredgas uthan säger/ the weta icke bättre . . .» Klagemålets ord kan för den som sedan länge levt i Gustaf Rosenhanes atmosfär te sig som en klar signatur, även om det för andra kan förefalla överdrivet att som här i ett fragment vilja igenkänna en person. Men uttrycket fogar sig till den långa rad av parallellställen som finns mellan Skogekär Bergbos dikter och Rosenhanes skrifter och dessutom kan tonfallet i en vändning ibland vara tillräckligt för att ge besked om vem den talande är — på samma rätt som en droppe av vinet, för att anknyta till en av Skogekär Bergbos visor, ger besked om vinets egenskaper.

Jag är väl medveten om att det resonemang som här förts avlägsnat sig väl långt från utgångspunkten: Wivalliusbrevet och dess bilagor. Men i fallet Skogekär Bergbo blir minsta omständighet som kan bidraga till att öka underlaget för vår kunskap om honom av sådan vikt att man frestas att överdimensionera. Betydelsen av fyndet kan annars givetvis, vad Skogekär Bergbo-problemet beträffar, reduceras till att man i och med det utökat Gustaf Rosenhanes förbindelser inom det dåtida Sveriges litterära värld med ännu ett namn.